Krvavo mučeničtvo u Rakovici

Borba, vjera i žrtva Rakovičkih ustaša

»Prelazeći na događaje u Rakovici, tamo su u ponedeljak dne 9. u 7. sati ujutro zasužnjeni oficiri smješteni u dvoja kola i pod stražom išli iza Kvaternikovih i Bachovih kola na glavnoj cesti u Plaški, dok je ustaška četa, koja je mogla biti jaka 400 ljudi, nakon vojničkog proziva, ranžiranja i podjele udarila kraćim putem prema Ljupči, po neravnom i brežuljkastom predjelu na putu prema Plaškom. Milju i pol od Rakovice kod mjesta Močila bio je odmor i nešto su jeli. Trgovac Ritz bio je od Rakijaša i Čuića uhvaćen, doveden pred Kvaternika, a zatim opet pušten, i doskora je nastavljen marš. Nakon po sata ponovno se zaustave kod stražarnice Ljupča na jednom izvoru; tu se pojavi četa od tridesetak ljudi, što graničara što vojnika, i pridruži se ustašama. Poštanska straža od 4 vojnika bude razoružana i zasužnjena. Na tom mjestu odmaranja pokaže Rakijaš uhapšenim oficirima pet izabranih bukava, za koje da će biti svezani i ustrieljeni, ali nije to niti pokušano. Nakon trosatnog marša prenoćiše kod oficirske stanice Plavča draga, i odatle pošalju krčmara u Plaški po hranu.

U Plaškom je međutim natporučnik Prpić kao interimni komandant kompanije dobio u 8. sati navečer obaviest o ustanku od oficira zamjenika Stjepana Čučkovića iz katastarskog odjela, i odmah je to pismeno prijavio regimenti. Komandant regimente oberst Kukulj dobije tu viest u 1. sat u noći i odredi da sve kompanije stupe pod oružje. Plaškoj kompaniji bude naloženo, da se najprije skoncentrira odostrag prema Ogulinu s ostalim kompanijama, za svaku eventualnost, koja bi mogla nastati radi izloženog položaja kompanije. Nakon tih dispozicija budu Ogulinci dne 10. stavljeni u kretanje s jednim bataljonom u pravcu preko Primišlja, a s drugim bataljonom preko Plaškoga prema Rakovici, dok su ih ostali imali slieditи kao rezerva. I u Primišlju je kapetan Bradijašević, komandant istoimene kompanije, koja sjeverozapadno graniči s rakovičkom, dobio pravovremeno od nadporučnika Raubacha i katastarskog poručnika Vračara izvještaj o ustanku, kako bi mogao spriečiti proširenje ustanka u svojoj kompaniji i poslati u 8 i pol sati navečer prijavu komandi regimente.

Po tim odredbama bile su zatim poduzete obsežne mjere protiv razširivanja ustanka u zapadnom pravcu prema unutrašnjosti ogulinske regimente, i ustaško je okružje bilo već zatvoreno jakim trupnim odjelima slunjske, ogulinske i otočke regimente.

U nastavku gore prikazanog marša ustaša u Plaški, oni su tamo došli u 1. sat. Pred mjestom su se zaustavili oko jedan sat. Rakijaš se je požurio napried u selo, vratio se natrag i javno priopćio, da je švabski car proglasio prieki sud (to se dogodilo u Plaškom na 10. u pol sedam sati ujutro); taj sud da će on obaviti najprije na ovih pet ck. životinja-zarobljenika. Rakijaš je održao i govor, pun prietnja uhapšenicima. Na njegov nalog bude sa pošte orao strgnut i razlupan od jednoga graničara. Ustaše zatim krenuše u crkvu, gdje ih je proto Popović morao bar blagosloviti, jer nije htio držati službu božju, kako su ovi htjeli. O tadašnjem stanju u mjestu Plaškom naveo je ondašnji graničar Janko Turković prilikom svoga saslušanja u Zagrebu ovo:

U nedjelju dne 8. oko pet sati popodne dobili su Plaščani prvu viest o ustanku u Rakovici. Nadporučnik Prpić kao tadašnji komandant kompanije sakupio je momčad,

Vedri pogled odaje vjeru u pobiedu

i drugog dana ujutru odmarširao s kompanijom prema Ogulinu, pošto je predpostavljao, da se ne bi mogao dovoljno oduprieti ustašama, dok su ovi, naprotiv, slali seljanima prietnje, da će sve posjeći zajedno sa zarobljenicima i da će zapaliti mjesto. Iz logorišta u Plavči dragi došle su seoske starješine Stevan Dokmanović i Petar Komadina, da za gotov novac nakupuju vina i kruha za ustaše. Ova dva izaslanika pripoviedala su također, da su ustaše jaki oko 300 ljudi, da im pritječe množtvo vojske, koje očekuju u Plavči dragi, a tada da će idućih dana doći u Plaški i zatim da će krenuti dalje na Ogulin. Idućeg dana u 11. sati prije podne ušli su ustaše u Plaški pod vodstvom feldvebla Čuića, koji je bio na konju, oboružan puškom i revolverom, i Rakijaša, s narodnim barjakom i klicanjem »živjela sloboda«. Iza te glavne čete stupao je pješice Bach s dvadesetak momaka, za njima se vozio Kvaternik u četveroprežnoj zatvorenoj kočiji, zaštićen arrier-gardom od 20 do 30 momaka. Kvaternik je tada održao govor s pogrdama na Nj. Veličanstvo i carski dom, u kom govoru je crtao slobodnu budućnost.

Oko 4. sata poslie podne dođe pošta i s njom viest, da su čete već na putu. Nato su ustaše udarili u veliku žurbu, prisiliše feldvebla Gašparovića da im predade ključeve od magazina, napokon provale u magazin, opliene sve zalihe i udalje se iz mjesta, uzevši sa sobom trgovca Jovana Trbojevića kao taoca. Iz opće vike među ustašama vidjelo se, da se u Plaškom boje izdaje i radi toga su i odvukli sa sobom trgovca Trbojevića. Rakijaš je prietio i revolverom spomenutom svjedoku, da će on nad njim obaviti svoj prieki sud. To, kao i okolnost, da su ustaše provalili u poštu, u kojoj je bila naredba proglašenja priekog suda da se dojavi komandi Korduna, dokazom je, da je i njima proglašenje priekoga suda bilo odmah poznato.

Prilikom odlazka iz Plaškoga i vraćanja natrag morali su zarobljenici marširati između 13 rekviriranih volova. Kod Ljupče, kamo su stigli oko četvrt 9. sati uvečer, utaborili su se, zaklali pet volova i poslali patrulu od šest ljudi u Močila, da zapale šest kuća odbjeglih ustaša i da pri tom štede samo žene i djecu.

Viest, da se u Plaškom saznalo za proglašenje priekoga suda, bilo je bez sumnje uzrokom, da je na povratku odanle počelo dezertiranje među ustašama, tako da je kasnije u Ljupči bilo jedva još 200 ustaša od onih 240 što su došli u Plaški.

S ovim potonjima odvučeni bivši firer Miloš Kosanović iz Močila pošalje olovkom napisanu cedulju u Rakovicu, kojom on javlja gospodinu majoru (koga je mislio, Ratkovića ili Rašića, nije još objašnjeno), da on namjerava sa 30 Močilanaca da ostavi ustaše, koji logoruju kod stražarnice u Ljupči, da će kod kuće Maksima Momčilovića stati u zasjedu i da će ih pobiti, ali da se ipak boje od Bročanaca i Brezovčana da ne podmetnu vatru u slučaju neuspjeha njihove nakane, pa neka bi gospodin major u zoru krenuo s četama napried i podupro ih, jer i zarobljenim oficirima prieti opasnost, da će kod prvoga hica biti poubijani. On da će s još nekima preuzeti na sebe kolovođe.

Međutim su na 10. ušle u Rakovicu pod komandom majora Ratkovića dreženička i obje otočke bojne kompanije, ka kojima je naskoro stigao i njihov komandant regi-

monte oberst Schestak, te su razoružali ondje zaostale ustaše, uhapsili one, koji su sudjelovali u ustanku, i preuzeli službu, i red bude uzpostavljen. Da zaposjedne Bročanac, bude poslana polovina drežničke kompanije s nadporučnikom Božićevićem i bude uzpostavljena veza sa slunjskom regimentom, od koje su prve kompanije već od nedjelje 8. u podne bile zaposjele Slunj i postavile predstraže prema Bročancu. Ostatak 1. slunjskog bataljona otišao je s majorom Vučkovićem dne 9. na granične stanice regimente. Obskrbu trupe, koja je ušla u Rakovicu obavljao je upravni nad-

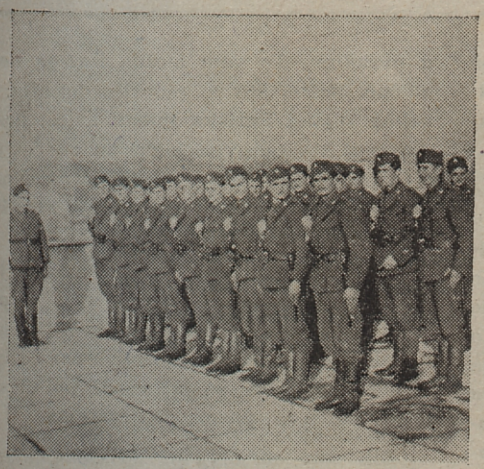

Ustaška postrojba

poručnik Ballay iz drežničke kompanije. Navečer 10. došlo je i postavilo se je jedno 30 ljudi pobunjene rakovičke kompanije, koji su odpali od ustaša nakon povratka iz Plaškoga. Iza ponoći od 10, na 11. primio je major Ratković gore navedenu cedulju pisanu od firera Kosanovića. Ovaj smjesta odredi da krene u Močila ona polovina drežničke kompanije, koja se nalazila još u Rakovici, pod vodstvom majora Rašića, koji je 10. došao iz Prosičenog Kamena u Rakovicu. To je bilo oko 2 sata noću. Peta otočka kompanija imala ih je sliediti, šesta ostati u Dražniku kao posada. Došavši u Močila pridružio se koloni na poziv majora Rašića nekoliko naoružanih graničara. Oko četvrt sata pred mjestom naznačenim za sudar dao je Močilanac graničar Lazo Kosanović saobćenje, da su već od jučer sve osobe, koje su iz Rakovice dolazile kroz Ljupču vraćene, stoga da ustaše ne će znati da je u Rakovici ta trupa i da kreće napried, a čini se da je i bilo tako.

O katastrofi, koja je tada stigla ustaše, izjavio je nadporučnik Lulić :

Kod gornjih kuća Momčilovića u Ljupči, dok je ustaška četa stajala u klancu u krugu i nije mogla vidjeti da odstraga marširaju uhapšenici, puče iznenada hitac. Kvaternik, koji je sjedio u kolima pred uhapšenicima, dade okrenuti kola natrag i voziti prema kući Maksina Momčilovića. Bach skoči iz kola držeći u jednoj ruci torbu, u drugoj revolver, i zapovjedi eskorti da uhapšenike izvede na uzvisinu lievo. Dok se to događalo, dotrči vojnik Trbojević s nekoliko ljudi. Pucajući prema kolima poviče: »živio car!« i pozove uhapšenike, da sidju. Eskorta je pokušala da to spriječi, i izpali na uhapšenike nekoliko hitaca, ali uskoro pobjegne i ona sama.

Kad je naime pao prvi hitac, bila je polovina dreženičke kompanije već u blizini i pospješi napredovanje što je više mogla. Kad je stigla na čistinu, osu se iznenada veliki broj hitaca na kompaniju; nijedan nije pogodio. Momčad se razišla u rojeve i požurila napried protiv ustaša. U početku se činilo, da će se ovi braniti, ali doskora se jedan dio na poziv predade, drugi pobjegne, treći bude zarobljen. Otočke kompanije, koje su dolazile odostrag, stigoše s desna uz drežničku kompaniju. Kad je nadporučnik Lulić došao na cestu, bijahu Bach i Kvaternik mrtvi; natporučniku Luliću se čini da je primjetio, kako je s Bachovom torbom umakao neki graničar imenom Lazar u družtvu jednog serežana, koji je išao za njim. Medjutim je pao i Rakijaš, koji je jahao na čelu povorke, a Rade Čulić, koji je vodio zadnji dio čete, pobjegao je. Kapetan Durst, vršeći potjeru za njim, nadje u jednoj kući kraj Močila samo njegova još osedlana konja, a Rade Čuić, ranjen u nogu, bit će da je u pratnji nekoga bivšeg feldvebla pobjegao kroz otočku regimentu u Dalmaciju. Prvi hitac čini se da je pogodio Rakijaša, koji je bio na čelu voda, a izpalio ga je valjda koji ustaša, kad je opazio da su trupe blizu. Da li su otali vodje ubijeni od kugala svojih vlastitih ustaša ili od sabranih četa, još nije iztraženo; čini se ipak, da je prvo vjerojatno. Kofer koji je nadjen u kolima ustaških vodja bio je otvoren, spise, koji su bili u njem preuzeo je major Rašić, a rublje je razdieljeno momčadi. Nadošli odjeli otočke regimente i drežničke kompanije poveli su jedan dio ustaša, veći dio ih je pobjegao, a po izjavi poručnika Serdića pustio ih je on sam na nalog majora Rašića.

Dne 11. listopada počelo je već djelovanje priekog suda, koji je postavljen da kazni ustaše. Nakon sudskog pod prisegom izvršenog saslušanja oficira i podoficira uhapšenih od ustaša, i to majora Rašića, nadporučnika Lulića, poručnika Sertića, Boruščaka, Melzera, Radulovića, Oblaka, feldvebla Smolkovića, i nakon utvrdjenja identiteta, taj je sud iz broja onih, koji su bili izručeni od trupnih odjela što su išli na ustaše, izlučio one, koji su najdjelotvornije učestvovali u ustanku i naročito one, kojima je povjereno čuvanje uhapšenih oficira te su ih pritom samo zlostavljali. Na temelju navedenih podataka i izjava oficira i šarža onih trupa što su išle na ustaše, naročito kapetana Rukavine, Serdića, Dursta, nadporučnika Baniča, Kirasića, Božićevića, Pecha koji to podkrepljuju, bili su: graničar Marko Milošević, graničar Ilija Šaša, rekrut Petar Čuić, graničar Petar Tepavac, rekrut Joso Strgar, infanterist Petar Ugarković i graničar Janko Čuić — u dne 16. o. mj. održanom priekom sudu, te: graničar Lazo Čuić, podbaša Filip Milanović, graničar Petar Došen i rekrut Miladin Šaša — u dne 19. o. mj. održanom priekom sudu, uz zakonito provedene izvide o činjeničnom stanju, i djelomice po njihovu priznanju, djelomice po svjedocima utvrdjenom dokazu, sudjeni radi zločina pobune, počinjenog time što su se dielom 8. o. mj. dielom kasnije pridružili uzbuni koju su poveli buntovnik Kvaternik i njegovi drugovi i nakon opomene vlasti, zatim pod objavom priekoga suda proglašenom 10. o. mj. i čak nakon sukoba s c. k. trupama kod te bune tvorno učestvovali, uz obvezu solidarne naknade štete, osudjeni su na smrt na vješalima, i to je od vrhovne sudbenosti, koju u ovom slučaju vrši oberstlieut, i komandant ogulinske regimente, potvrdjeno s odlukom, da će se smrtna kazna u pomanjkanju krvnika izvršiti strieljanjem, što se i dogodilo, izuzevši Miladina Šašu, jer je on, uvaživši pretežne razloge za pomilovanje, osudjen na kaznu lišenja slobode osamnaestogodišnjom težkom tamnicom.

Spisi priekoga suda daju već obrazovanoj iztražnoj komisiji još dalje substrate da se kazneno postupa protiv mnogih ovdje dijelom poimence, dielom po osobitim znakovima navedenih osoba, naročito protiv rim. kat. župnika Brozovića, poštara Kraguljca, krčmara Kovačevića, penz. nadporučnika Miladina Kotura, šumara Vorkapića, lugara Vidoša, graničara Petra Vrdoljaka, koji se je već nalazio u prediztrazi radi spletkarenja. O smrti vodja ustaša Rakijaša, Kvaternika i Bacha nema nikakve sumnje prema predležećem zapisniku o pregledbi njihovih leševa. Prema izjavama svjedoka i oštećenika štetu je pretrpio samo erar i one graničarske obitelji, kojima je bilo uzeto rogato blago.«

(Iz knjige: M. Nehajev: Rakovica)

Ustaške postrojbe na vježbi